

Kehyssuunnitelma 2022 – 2024

1 Hallinnon ja lainsäädännön muutoksista

Julkisen sosiaali- ja terveydenhuollon rakenteiden, ohjauksen ja hallinnon uudistus

Suomen julkisen sosiaali- ja terveydenhuollon sekä pelastustoimen rakenteiden, ohjauksen ja hallinnon uudistuksen lähtökohdat ovat tiedossa keväällä 2021 hallituksen sotelakiesityksien mukaisina. Lakiesityksen käsittely eduskunnassa pitäisi valmistua kesäkuun aikana. Virallinen valmisteluvaihe tulisi alkaa 1.7.2021 ja soteuudistuksen lakien toimeenpano 1.1.2023 alkaen. Hyvinvointialueiden esivalmistelu on ollut käynnissä vuodesta 2020 lähtien useiden valtionapuhankkeiden voimin, joissa kehitetään myös nykyistä toimintaa. Vaalijala tekee yhteistyötä soteuudistuksen sisällöllisessä kehittämisessä Eteva kuntayhtymän ja Kärkällä samkommunin kanssa. Kolme valtakunnallista toimijaa ovat suurimmat alan kuntayhtymät Suomessa.

Sosiaali- ja terveysministeriön kärkihanke lapsi- ja perhepalvelujen muutosohjelma LAPE on edelleen toiminnassa lähinnä erva-alueiden osaamis- ja tukikeskusten valmistelun osalta. Vaalijala tulee osallistumaan OT-keskusverkostoon, toiminnan sisällön suunnittelu edistyy. Valmistelun toinen osa on opetus- ja kulttuuriministeriön VIP-verkosto ja Vaativan erityisen tuen kehittämisryhmä (Vaatu). VIP-verkosto keskittyy ennaltaehkäisevien palveluiden vahvistamiseen ja Vaatu korjaavien palveluiden tuottamiseen. VIP- ja Vaatutoiminnalla tuetaan varhaiskasvatusta ja kuntien lähikouluja oppilaan opetuksen järjestämiseen liittyvissä asioissa. Sateenkaaren erityiskoulu toimii omalla alueellaan Vaatutoimijana yhdessä sairaalaopetuksen, Valterin ja Valtion koulukodin kanssa. Kummatkin hankkeet vaikuttavat Vaalijalan palvelutoimintaan, mutta vielä ei ole tiedossa missä laajuudessa.

Vaalijalan neljä päätavoitetta tulevassa soteuudistuksessa ovat:

- Vaalijalan palvelutoiminta pysyy yhtenä kokonaisuutena. Kokonaisuuteen kuuluvat kaikki kuntoutuspalvelut ja avohuollon palvelut kaikissa maakunnissa eli Pohjois-Savossa, Etelä-Savossa ja Keski-Suomessa. Vaalijala on valtakunnallinen julkinen palvelujen tuottaja, jonka palveluista suurin osa kohdistuu Keski- ja Itä-Suomen yhteistyöalueelle (Pohjois-Savo, Etelä-Savo, Keski-Suomi ja Pohjois-Karjala)
- Vaalijala on toimintakykyinen ja kehittyvä erityispalvelujen tuottaja, jonka organisaatiomuoto on hyvinvointiyhtymä
- Sateenkaaren erityiskoulun ylläpito jatkuu osana Vaalijalan toimintaa

Kuntakokous

Vaalijalan on järjestänyt viime vuosina kuntakokouksia, joissa kuntien valitsevat edustajat ovat voineet vapaasti kertoa näkemyksiään Vaalijalan toiminnasta ja tulevaisuudesta. Seuraava kuntakokous on syksyllä 2021.

Hitaasti uudistuvaa lainsäädäntöä

Päivitetty laki sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista on vähentämässä maksutuloja noin 45 M€ vuodessa julkisella sektorilla ja parantamassa vastaavasti asiakkaan asemaa. Uudistus astuu voimaan 1.7.2021.

Vammaisia koskevan lainsäädännön kokonaisuudistus (VALAS), jossa on tarkoitus yhdistää vammaispalvelulaki ja kehitysvammalaki uudeksi erityislaiksi. Uudessa vammaispalvelulaissa todettaisiin vammaisten subjektiiviset oikeudet ja luetteloitaisiin muut palvelut, luettelo ei olisi tyhjentävä vaan jättää tilaa palvelujen kehitystyölle. Vaalijala on osallistunut lain valmisteluprosessiin yhteistyössä Kehitysvammaliiton kanssa. Riskinä uudistuksessa on vaativien kuntoutuspalvelujen hajautuminen moneen eri sosiaalihuollon ja terveydenhoidon lakiin kehitysvammalain kumoutuessa. Uudistuksen toteutuminen tapahtuu soteuudistuksen voimaantulon jälkeen.

Vammaispalvelulain ja sosiaalihuoltolain yhteensovittaminen tapahtuu lakien käytännön soveltamisen kautta, koska laeissa on samansuuntaisia palveluja. Ensisijaisesti vammaistenkin sosiaalipalvelut tuotetaan sosiaalihuoltolain perusteella.

Yleinen itsemääräämisoikeuslaki on valmistelussa. Sen piirissä tulevat olemaan kehitysvammaisten henkilöiden lisäksi muut vammaiset ja mm. muistisaira. Yleistä itsemääräämisoikeuslakia tarvitaan, jotta kehitysvammalaista voidaan luopua. Valmistelu saadaan päätökseen vasta vuoden 2023 jälkeen.

Kaikkien kansalaisten työelämäosallisuuden tähtäävä lainsäädäntöuudistus on nimeltään TEOS. Se on sosiaalihuollon työelämäosallisuutta tukevan lainsäädännön ja palvelujärjestelmän uudistamishanke. Uudistuksen tarkoituksena on tukea heikossa työmarkkina-asemassa olevien henkilöiden osallisuutta työelämään. Se tulisi mm. uudistamaan perinteisen työtoiminnan ja korvaamaan sen osittain työelämävalmiuksia edistävällä sosiaalisella kuntoutuksella ja osallisuutta edistävällä sosiaalisella kuntoutuksella. Lain aikataulu on avoin.

Kuntoutuusuudistuksesta on olemassa komitean raportti vuodelta 2017. Kuntoutukseen käytetään Suomessa noin 2 miljardia euroa vuodessa. Kuntoutuksen järjestämistä tuuta ollaan raportin mukaan siirtämässä Kelalta maakunnille, joka on jo osittain käytännössä tapahtunut. Uudistustyöllä voi olla merkittävä vaikutus myös Vaalijalan palvelutoimintaan, mutta sen aikataulu on avoin.

Seuraavaa suuri lainsäädäntöuudistus koskee yleistä sosiaaliturvaa (sosiaaliturvauudistus), Uudistusta valmisteleo parlamentaarinen komitea. Se aloitti työnsä alkuvuonna 2020, jonka toimikausi päättyy 2027.

Lainsäädäntötyössä on patoutuneita paineita johtuen siitä, että substanssilakien uudistamisaikataulu on ollut kytkettynä soteuudistuksen aikatauluun. Lainsäädäntöuudistuksia on ollut valmistelutilassa useita vuosia. Vaalijalan lähtökohta lainsäädäntöuudistuksiin on erityistä tukea tarvitsevan ihmisen näkökulma ja pyrimme vaikuttamistoiminnallamme turvaamaan heidän palvelunsa unohtamatta uudistusten vaikutuksia julkiseen talouteen.

2 Vaalijalan avopalvelut ovat olennainen osa kokonaisuutta

KEHAS-ohjelman 2010 - 2015 keskiössä oli kehitysvammaisten laitosasumisen purkaminen eli valtakunnallinen asunto-ohjelma kaikille kehitysvammaisille. Asunnoista yli puolet on osoitettu lapsuudenkodeistaan ja vanhentuneesta asuntokannasta muuttaville. Ohjelmassa on viime vuosina huomioitu myös muut kehitysvammaisen elämässään tarvitsemat palvelut. Työ jatkui vuoteen 2020 asti ilman erityistä ohjelmaa. Vammaisten asuntohankkeiden rahoitus Valtion asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus ARAssa on kuitenkin vähentynyt.

Vaalijalan asunto-ohjelma keskittyy jatkossa Vaalijalan olemassa olevien asuntokohteiden kunnostukseen ja uusien asumispalveluratkaisujen kehittämiseen mm. digitalisatiota hyödyntäen.

Vaalijala tuottaa avopalvelutoimintaa 14 kunnassa ja 17 paikkakunnalla. Poliklinikat, Savoset monipalvelukeskukset, päivätoiminta- ja asumisyksiköt toimivat kiinteässä yhteistyössä sijaintikuntiansa ja asiakkaidensa kanssa. Suunnitelmakauden lopussa asumis- ja perhehoitopaikkojen kokonaismäärä on noin 500 asuntoa. Tekemisen piirissä on noin 500 asiakasta.

Kun mukaan lasketaan poliklinikoiden sekä päivä- ja työtoiminnan palvelut, avohuollon asiakkaiden kokonaismäärä nousee 1 500 henkilöön.

Avopalveluissa toteutetaan kehittämishanketoimintaa yhteistyössä eri toimijoiden kanssa, joihin haetaan mm. STM:n ja ESR-rahoitusta. Hankkeet liittyvät mm. erityisryhmien työllistymiseen ja kehitysvamma-alan vetovoimaisuuteen ja osaamisen kehittämiseen.

Tulevaisuuden palvelurakenteista

Vaalijalan avopalvelujen tavoitteet pohjautuvat edellisen uudistushankkeen ja KEHAS-ohjelman tavoitteisiin. Tärkein lähtökohta on palvelujen kysyntään vastaaminen. Se on osoittanut, että keskeinen tehtävä Vaalijalle on vastata vaativimpiin asiakstarpeisiin myös avopalveluissa.

Jako laitos- ja avopalveluihin on edelleen olemassa, mutta voidaan ennakoida, jaon merkityksen tulevan vähenemään. Se voisi korvautua esimerkiksi palvelujen vaativuuden tasomäärittelyllä. Vaalijalan osaamis- ja tukikeskus on tämän uuden ajattelun mukainen kokonaisuus, jossa laitos- ja avopalvelujen raja ylitetään tarvittaessa ja perusopetus toimii tiiviisti sen rinnalla, vaikka sillä on oma lainsäädäntönsä.

Vaalijalan palvelutoiminnan tavoitteena on, että haasteellisten tilanteiden arviointi ja selvittäminen kaikkien asiakasryhmien osalta tapahtuu asiakkaan omassa toimintaympäristössä. Lasten ja nuorten kohdalla se on perhe. Siten voidaan vähentää tai ainakin lyhentää kuntoutusjaksojen kestoja ja parantaa kuntoutuksen vaikuttavuutta. Talouden näkökulmasta kysymys on pitkän aikavälin säästöistä.

Liikkuvissa kuntoutuspalveluissa konsultoiva työote on keskeistä. Suunnitelmakaudella perhekeskeisen työn osuus tulee kasvamaan ja varhaisen vaikuttamisen asemaa pyritään vahvistamaan kaikin tavoin soteuudistuksen tavoitteiden mukaisesti.

Toimintamalli on ollut Vaalijalan palvelutoiminnan tavoitteena yli viisi vuotta, mutta tois-
taiseksi asiassa läpimurto on saavuttamatta. Tilanne näkyy edelleen kasvavina kalliina
asiakaskohtaisina kustannuksina. Liikkuvien kuntoutuspalvelujen laajentaminen kuntien
taloudellisessa tilanteesta johtuen on kuitenkin vaikea tehtävä. Läpimurto jäänee toteu-
tettavaksi tulevassa soteuudistuksessa.

3 Osaamis- ja tukikeskus on valtakunnallinen palvelujen tuottaja

Nenonpellon yksiköt ovat keskeinen osa Vaalijalan osaamis- ja tukikeskusta. Erityisryh-
mien psykososiaalinen kuntoutus, autismiosaaminen sekä monivammaisten kehitys-
vammaisten opetus- ja kuntoutus tukevat kodeissa ja avoyksiköissä tehtävää työtä.
Sateenkaaren peruskoulun erityisopetus sekä toisen asteen valmentava opetus yhteis-
työssä oppilaitosten kanssa ovat olennaisia osia kokonaisuudessa.

Kuntoutuspalvelut ovat valtakunnallista toimintaa. Asiakkaiden ja maakuntien tarpeet
sekä kysyntä määrittävät toiminnan laajuuden. Palvelujen sisältöä kehitetään ja suun-
nataan jatkuvasti, tarvittaessa nopeasti. Kuntoutuspalvelujen myynnistä nykyisten jä-
senkuntien ulkopuolelle suuntautuu suunnitelmakauden lopussa yli 70 %, tällä hetkellä
luku on yli 50 %.

Vuoden 2020 lopussa Nenonpellossa on noin 135 asiakaspaikkaa, jonka lisäksi muu-
alla Pieksämäellä on 35 paikkaa. Määrä on pienentynyt 30 paikkaa vuodesta 2017.
Uusi kriisiyksikkö valmistuu vuonna 2022 ja täysin yksilölliselle kuntoutukselle hanki-
taan lisää tilaa. Kapasiteetin ennakoidaan suunnitelmakauden aikana laskevan 20 pai-
kalla.

Laitoksessa asuvaksi määritellään yli 3 kuukautta siellä olleet. Nenonpellon yksiköt ei-
vät tuota uutta laitosasumista vaan toiminta on määräaikaista kuntoutusta. Hyvin pit-
kään palveluissa olleille iäkkäille asiakkaille asuminen on järjestetty poikkeustapauk-
sissa. Yksittäisten asiakkaiden kohdalla soveltuvien asumisjärjestelyjen osoittaminen
on hidastunut vaativien asumispalvelujen niukkuuden vuoksi.

Tahdosta riippumattoman hoidon ja kuntoutuksen tarve on Suomessa kasvanut ja Vaa-
lijala toteuttaa sitä entistä enemmän kuvastaen erityisryhmien pahoinvoinnin lisäänty-
mistä. Kaikki kuntoutus toteutetaan jatkossa viitekehysmallin pohjalta. Kunkin yksikön
viitekehukseen kootaan näyttöön perustuvia kuntoutusmenetelmiä, joihin henkilöstö
täydennyskoulutetaan.

Kuntoutuksen vaikuttavuutta osoitetaan mm. RAI-ID-järjestelmän avulla. Se on standar-
doitu tiedonkeruun ja havainnoinnin välineistö, joka on tarkoitettu vammaispalvelun asi-
akkaan palvelutarpeen arviointiin sekä hoito-, kuntoutus- ja palvelusuunnitelman laati-
miseen. Se on erilainen kuin vanhuspalvelussa käytettävä RAI. Se on otettu käyttöön
myös asumispalveluyksiköissä, suunnitelmakauden aikana käyttö kattaa sekä kuntou-
tus- että asumispalvelut.

4 Henkilöstön osaaminen edellyttää jatkuvaa kehittämistä

Suunnitelmakauden alussa Vaalijalassa on noin 930 virkaa ja työsuhdetta. Lisäksi määrällä aikaisissa tehtävissä ja sijaisina toimii noin 350 työsopimussuhteista työntekijää. Suunnitelmakaudella henkilöstön määrä pysyy ennallaan. Henkilöstön keski-ikä on noin 44 vuotta, eniten on kasvattanut osuuttaan ikäryhmä 20-29-vuotiaat. Vaalijalan palveluksesta siirtyy eläkkeelle vuoden 2024 loppuun mennessä yhteensä noin 60 työntekijää, joista suurin osa työskentelee Pieksämäellä. Määrä on ollut viime vuodet vakaa.

Uutta henkilöstöä rekrytoidaan ja uutta osaamista rakennetaan täydennyskoulutuksella ja yhteistyöllä oppilaitosten kanssa. Merkittävin keino on oppisopimukset ja koulutusso-pimukset, joita on keskimäärin 50, määrää pyritään vielä lisäämään. Vaalijalan on huolehdittava itse tutkintoihin tähtäävästä koulutuksesta entistä enemmän.

Vaativan palvelutoiminnan hoitaminen edellyttää jatkuvasti henkilöstön aktiivisuutta ja kehittyemisvalmiuksia. Vaalijala turvaa riittävät mahdollisuudet täydennyskoulutukseen, työnohjaukseen, työterveyshuoltoon ja muihin henkilöstön osaamista ja jaksamista edistäviin vaikuttaviin toimenpiteisiin. Työkyvyn ylläpitämiseen on erityisesti panostettu.

Vaalijala tulee jatkossa edistämään ja jossain määrin tuottamaan alan soveltava tutki-musta. Mielenkiintomme on mm. kuntoutusmenetelmissä ja henkilöstön osaamisen ke-hittämisessä. Tutkimus- ja kehittämistoiminnassa tullaan tekemään yhteistyötä muiden toimijoiden kanssa. Syksystä 2021 alkaen panostus tki-toimintaan tulee edelleen kas-vamaan.

Vaalijalan toiminta-alueen yleinen elinvoimaisuus on asia, jota pitää tukea niillä kei-noilla, mitä Vaalijalan käytettävissä on. Se on pitkälti yhteistyötä muiden työnantajien kanssa.

5 Vaalijalan talous tasapainossa

Vaalijalan käyttömenot ovat suunnitelmakauden alussa noin 75 M€. Käyttötalousme-noja lisäävät kasvavat avopalvelut. Henkilöstömenojen osuus on noin 80 prosenttia käyttötalousmenoista.

Tasapainoisen talouden ylläpitäminen edellyttää ylijäämäistä vuositulosta, sen vaati-mus on kustannustehokas toiminta ja palvelujen joustava hinnoittelu. Ensi vuoden palk-kamenojen nousua ei voida vielä arvioida, koska uusi KVTES on toukokuussa vielä neuvottelupöydällä. Vuoden 2022 budjetti tullaan laatimaan 1,5 %:n palkkojen korotus huomioiden.

Kuntasektori maksaa yli 80 prosenttia Vaalijalan menoista. Asiakasmaksujen osuus tu-lokertymästä on pieni pitkäaikaisen laitoshoidon vähenemisen myötä. Jäsenkuntien nä-kökulmasta on huomattava, että ulkokuntien palvelutoiminnan ostot ovat noin 24 M€ vuodessa. Valtakunnallinen toiminta vahvistaa toimintayksikköjen työssäkäyntialueen taloutta ja työllisyyttä.

Nenonpellon yksiköiden suoritehinnat ensi vuodelle päätetään hallituksen toukokuun ko-kouksessa ja avopalvelujen hinnat hallituksen syyskuun kokouksessa. Päätösaikataulua on aikaistettu kuntien pyynnöstä.

Asuntojen rakentaminen ja hankinta on edelleen määrällisesti lähivuosien merkittävä investointisuunta. Uudishankkeissa pyritään käyttämään ARAn rahoitusta, muuten suositetaan tilojen vuokraamista.

Asumispalveluissa investointien aiheuttamat pääomamenot ja käyttömenot katetaan perittävillä vuokrilla. Kirjanpidossa palvelutoiminta ja rakennusten talous on eriytetty. Tulevina vuosina joudutaan peruskorjaamaan tai uusimaan vanhinta asuntokantaa, joka rahoitetaan vuokratuloista. Kysyntää Vaalijalan uusille monimuotoisille asumispalveluille on olemassa. Kiinteistöleasing rahoitustapana soveltuu uudisrakentamisessa, jos ARA-rahoitus kohteeseen ei ole tarkoituksenmukaista.

Nenonpellon rakennuskannan peruskorjaukset pyritään rahoittamaan tulorahoituksella. Valtion avustuksia käytetään kohteisiin silloin, kun niitä on saatavilla, mutta niiden finanssimerkitys jää vähäiseksi. Korjausinvestointeja tehdään siinä määrin, kun tiloja kuntoutustoimintaan pitkällä aikavälillä tarvitaan. Perusopetustilat Nenonpellon ulkopuolella vuokrataan. Kuntoutustoiminnan uudisrakentaminen on vaihtoehto silloin, kun peruskorjaamalla ei ole saavutettavissa tarkoituksenmukaisia tiloja ja tällöin rahoitusmuotona voi olla myös kiinteistöleasing. Avopalvelujen palvelutilojen hankinnassa suositetaan vuokrausta, mutta uudisrakentaminen on myös mahdollista.

Merkittävimmät muut investoinnit liittyvät ICT-hankintoihin.

Vuosi-investointien bruttomäärä on 5 miljoonan euron tasolla. Jäsenkunnilta ei kanneta erikseen maksusuuksia investointeihin.

Talousarvion sitovuus

Vaalijalan kuntayhtymän talousarvio on yhtymäkokoukseen nähden sitova tehtäväalueiden nettosummien tasolla ja hallitukseen nähden sitova tulosalueiden nettosummien tasolla.

6 Vaalijalan palvelutoiminnan merkittävimmät riskit

Pitkän aikavälin merkittävin riski on ammattitaitoisen ja osaavan henkilöstön vaikeutuva rekrytointi Itä-Suomessa. Asia koskee kaikkia henkilöstöryhmiä. Digitalisaatio voi jossain määrin auttaa, mutta vaativien palvelujen tuottaminen on aina työvaltaista. Riskiä torjutaan omalla aktiivisella täydennyskoulutuksella ja tutkintoperusteisen koulutuksen järjestämisellä oppilaitosten kanssa, unohtamatta alueiden elinvoimaisuuden tukemista.

Vaalijalan palvelutoiminnan perusriski on palvelujen järjestäjätahon eli kuntasektorin heikkenevä taloudellinen kantokyky, joka rakentuu kuntataloudesta ja valtionosuusjärjestelmästä. Nykyinen tilanne luo suuret odotukset tulevalle soteuudistukselle, joka olennaisesti muuttaa nykyisen asetelman. Sotekustannukset ovat kasvussa vanhenevasta väestörakenteesta johtuen.

Kolmas palvelutoimintaan liittyvä riski liittyy maineeseen. Vakavat tai toistuvat epäonnistumiset vaativassa palvelutoiminnassa voivat johtaa nopeasti organisaation tilanteeseen, jossa sillä ei enää ole toimintaedellytyksiä. Vaalijalan sertifioidun laatu järjestelmän avulla prosesseja kehitetään siten, että riskit hallitaan. Vaalijalan täytyy ylläpitää laatua tuottamisissaan palveluissa.